

Lichthinder en verduisteren

• door Rien Kort

Lichthinder en verduisteren blijven actuele thema's die aanleiding vormen voor initiatieven die leiden tot meer bewustwording en kennis, maar ook de inzet kunnen zijn van maatschappelijke discussies. Drie praktijkvoorbeelden.

Het thema lichthinder geniet al ruim 20 jaar de aandacht in Nederland, maar hoe de hemelhelderheid of nachtelijke duisternis mogelijk toe- en afneemt, is vooralsnog onduidelijk. Harde cijfers ontbreken. Binnen Europa zijn de laatste jaren echter een aantal hemelhelderheidsmeetnetten opgezet. Het RIVM startte in 2011 met het Meetnet Hemelhelderheid Nederland, dat op negen locaties de hemelhelderheid structureel heeft gemeten. Dit project is inmiddels afgesloten en de resultaten worden volgend jaar bekendgemaakt. Voor de in lichthinder gespecialiseerde adviesbureaus Sotto le Stelle en Lumineaux Consult is dit echter geen reden om het meetnetwerk op te doeken. De twee hebben onder de naam Nachtmeetnet het stokje van het RIVM overgenomen en zetten het meten voort in Arnhem, Cabauw, Utrecht en bij Radio Kootwijk. Op termijn komen er nog meer meetinstallaties bij, verspreid over het hele land.

Nederland flink lichtvervuild

“Over de impact van de negatieve aspecten van lichtvervuiling is weinig bekend. Daarvoor is langdurige monitoring noodzakelijk”, licht Wim Schmidt van Sotto le Stelle het initiatief toe. Nederland is volgens hem één van de meest lichtvervuide landen in Europa. Veel licht brandt onnodig of overdadig, wat veel energie en geld kost. Bovendien leidt overmatige kunstmatige verlichting tot negatieve

effecten voor mens, plant en dier. “De impact kan duidelijk worden gemaakt aan de hand van cijfers, die de beleidsmakers kunnen helpen bij het uitstippelen van hun plannen op het gebied van verlichting.”

Nachtmeetnet meet met behulp van gevoelige lichtsensoren. De geregistreerde gegevens worden om de vijf minuten naar de website Nachtmeetnet gestuurd, waar ze voor iedereen inzichtelijk zijn. Schmidt en zijn collega's houden nu al twee jaar de nachtelijke hemel in de gaten, maar harde conclusies kunnen ze nog niet uit hun onderzoek trekken. “De hoeveelheid licht in de westerse wereld nam in de twintigste eeuw volgens onderzoek elk jaar met ongeveer 5% toe. In Nederland is deze grote toename vermoedelijk gestopt en lijkt de donkerte zelfs iets toe te nemen. Er wordt meer gedimd en efficiëntere vormen van openbare verlichting rukken op. Het is een hypothese die we met cijfers, voortkomend uit langdurige monitoring, hopen te onderbouwen.”

Duisternis is een kernwaarde

Schmidt verwacht dat de populariteit van nachtelijke donkerte en de strijd tegen hemelhelderheid steeds meer terrein gaan winnen in Nederland. “Duisternis is een kernwaarde van onze leefomgeving, net als rust en stilte. Daaraan wordt veel waarde gehecht, kijk maar naar initiatieven zoals de Nacht van de Nacht. Inmiddels zoeken we

de samenwerking met meer provincies om het Nachtmeetnet verder uit te bouwen, want overheden zien het belang ervan ook steeds meer in.”

Lichtpuntjes

Een goed voorbeeld is de provincie Utrecht, die tot 24 maart de tentoonstelling Lichtpuntjes houdt in het provinciehuis. Met deze expositie wil Utrecht het bewustzijn van lichtvervuiling vergroten, vertelt projectleider Marian van Asten: “Kunstverlichting heeft veel nuttige functies, maar kent helaas ook een aantal negatieve effecten. De expositie is bedoeld om het inzicht onder de eigen ambtenaren en burgers te verruimen.” Lichthinder is volgens haar een thema waarmee rekening dient te worden gehouden bij het uitvoeren van de provinciale kerntaken.

Kwaliteit in het donker

De expositie Lichtpuntjes bestaat uit twee delen. Zo zijn er een groot aantal foto's te zien die zijn genomen door astronaut André Kuipers. Tijdens zijn verblijf op het ruimtestation ISS schoot hij vele nachtelijke plaatjes van de aarde en Nederland in het bijzonder. “Dit levert niet alleen prachtig

beeldmateriaal op, maar laat ook de aanwezige lichtvervuiling op het aardoppervlak zien.” Daarnaast toont de expositie foto's van projecten waarbij de provincie een bijdrage levert aan het terugdringen van de lichtglod., bijvoorbeeld

‘Hoe en in welke mate betrek je de burger bij het beleid?’

in het Nationaal Landschap Arkemheen-Eemland, dat zich deels in de provincie Utrecht bevindt. Dit omvangrijke en uitgestrekte veenweidegebied is volgens Van Asten een typisch voorbeeld van een landschap dat ook in het donker zijn kwaliteiten heeft.

Gebruik van licht in de nacht

Datzelfde principe gaat volgens haar ook op voor het negentiende eeuwse Fort bij Vechten. “Bij het fort wordt momenteel een museum over de Hollandse Waterlinie gebouwd. Tijdens het ontwerpen van de entree en het parkeerterrein werd rekening gehouden met de aanwezigheid van vleermuizen. Om deze niet te storen is er enkel oriëntatieverlichting geplaatst tussen de parking en de ingang. De lichtmasten op de parkeerplaats gaan alleen aan bij bezoek, en omdat ze lijken op ooievaarsnesten, vallen ze niet echt op. Dat past bij het karakter van het in het landschap verscholen verdedigingswerk.” Deze voorbeelden dienen net als de rest van de expositie ter inspiratie om meer na te denken over het gebruik van licht in de nacht.

Verrommeling van landschap

Lichthinder kent vele nadelen voor mens en natuur. “Denk aan straatverlichting die via een slaapkamerraam de nachtrust kan verstoren. In de omgeving van de natuur kan licht-

vervuiling het levensritme van dieren verstoren of leefgebieden soms letterlijk in tweeën splitsen. Esthetisch gezien kun je nog spreken over de verrommeling van het landschap door het aanwezige licht. Sterren kunnen niet worden ontwaard, omdat de verlichting de lucht grijs en daardoor ondoorgrondelijk maakt.” De provincie onderneemt naast de tentoonstelling geen andere, separate acties die voortborduren op de bestrijding van lichtvervuiling. “We willen vooral resultaten boeken door er rekening mee te houden tijdens het opstellen en het uitvoeren van beleid.”

Spanningen

Een beleid dat erop is gericht om lichtvervuiling terug te dringen, kan echter ook leiden tot spanningen tussen burgers en overheid. Dat ervoer Eric Pronk van de afdeling stadsbeheer van de gemeente Zoetermeer. Binnen de stad bevinden zich een zestal parken, waarbij er tot bijna tien jaar terug geen regelgeving bestond voor het plaatsen van openbare verlichting. “Te pas en te onpas werden er masten neergezet, soms langs elk denkbaar fiets- of voetpad. Rond 2007 kwam daar verandering in en begonnen duurzaamheid, natuurwaarden en waardering voor het donker ook een rol te spelen.”

Verminderd veiligheidsgevoel

Besloten werd om alsnog een beleidslijn uit te stippelen met als uitgangspunt de aanwezige verlichting in stadsparken tot een minimum te beperken. “Enkel voor doorgaande routes zonder redelijk alternatief werd een uitzondering gemaakt. Daar bleven de lichtpunten behouden.” In 2010 nam Zoetermeer zich voor om haar parken op te knappen. Volgens Pronk een ideaal moment om het aantal aanwezige lichtmasten ook uit te dunnen, zoals was besloten. “Maar toen kwamen de omwonenden bij de gemeente verhaal halen. Het verduisterde park wekte een verminderd veiligheidsgevoel op. Het zou criminele activiteiten aantrekken.” Pronk was in eerste instantie verrast door de reactie van burgers. “Ik kan me niet voorstellen dat er in de avonden veel gebruik wordt gemaakt van het park. Bovendien is er ook vanuit de burgers steeds meer oog voor de natuurwaarden in de stad en gaan in grote steden als Den Haag, Utrecht en Amsterdam 's nachts ook veel parken geheel of gedeeltelijk op zwart.”

Via gesprekken en voorlichting kon het grootste deel van de in opspraak geraakte burgerij worden gerustgesteld. Na uitleg over de voordelen verdwenen de meeste bezwaren van tafel.” Enkele bewoners bij het noordelijke deel van het Binnenpark bleven echter hameren op de terugkeer van lichtmasten in dit parkdeel. “Binnen de politiek is verlichting momenteel een gevoelig onderwerp, vooral nu de verkiezingen voor de deur staan. De gemeente overweegt daarom deze wens in te willigen met behulp van experimentele verlichting. Daarmee is een bedrag gemeoid van rond de 15.000 euro aan installatiekosten en ongeveer 600 euro per jaar aan onderhoud en afschrijving.”

Emotie geen basis voor beleid

Door deze discussie ziet de gemeente zich geconfronteerd met een lastige spagaat. “Hoe en in welke mate betrek je de burger bij het beleid? Dat een kwestie niet altijd naar ieders smaak kan worden opgelost, moge duidelijk zijn. Hoe dat vorm moet krijgen bij de opmars van de participatiemaatschappij is een discussie die naast Zoetermeer vast in meer gemeenten zal worden gevoerd, maar op basis van enkel emotie kan geen beleid worden gemaakt.”

www.igov.nl

IGOV Kort

- Begin maart organiseert RWS Leefomgeving een bijeenkomst voor bestuurders over Energiebesparing in de Regio Utrecht.
- 27 maart organiseert IGOV een kenniscafé in Middelburg met als thema Uitfasering Combinetten OVL en Organisatie OVL.
- 9 april tijdens de Week van de openbare ruimte in Putten presenteert IGOV Innovatie Platform het eindresultaat van het project OVL 2030. Wat is de kwaliteit van OVL in 2030 en wat is dan de rol van de overheid en de markt?
- In 2014 organiseert IGOV weer diverse kenniscafés over actuele thema's. Als u een bepaald onderwerp aan de orde wilt laten komen of een voordracht wilt geven, kunt u dit aangeven bij IGOV.
- Op de IGOV-website staan alle IGOV-artikelen uit dit vakblad gepubliceerd als pdf. Een waardevol archief voor wie meer wil weten over een specifiek OVL-onderwerp.